

Muž v pozadí

Jean Monnet: Mémoires. Fayard, Paris 1989, 642 stran, ISBN 2-213-02278-X.

Rozhodnutí o přistoupení České republiky k Evropské unii vyvolalo oprávněně zvýšený zájem naší veřejnosti o celý integrační proces, dosud většinou považovaný za problém pouze západní Evropy a nás se dotýkající jen okrajově. Souvisí to nepochybně s celkovým nedostatkem znalostí a informací vůbec o tom, co to evropský integrační proces je.

Většinou se ví, že jde o hospodářskou spolupráci vedoucí k integraci, ale jen málokdo si uvědomuje, jak velkou úlohu zde hraje politika, kolik pozornosti je třeba věnovat otázkám sociálním, kulturním a dalším. Chceme-li plně poznat a pochopit evropský integrační proces, musíme připustit, že už má svou vlastní historii, kterou díky rozdělené minulosti Evropy téměř vůbec neznáme. Položíme-li si otázku, kdy to vše začalo, musíme se také zeptat, které osobnosti stály u zrodu integrační myšlenky, jak původně vypadala, proč a jak se podle ní začalo postupovat, jak probíhal další vývoj, na jaké překážky proces narážel atd. Odpovědět na všechny uvedené otázky není snadné a už vůbec to není možné zvládnout v jednom článku. Přesto však k postupnému pochopení může přispět i recenze jedné knihy.

Paměti významných osobností jsou sice neobyčejně důležitým zdrojem poznání, ale jsou mnohdy i pramenem nepřilíh spolehlivým, ba někdy přímo zavádějícím. Každý autor totiž líčí události svého života tak, aby jeho portrét byl co nejlepší, i když někdy více či méně retušovaný. Tuto skutečnost je třeba si při četbě pamětí kohokoli stále připomínat. Avšak bez těchto znalostí nemůžeme zcela a plně postihnout a pochopit to, co se odehrálo před jistým časem se všemi nezbytnými podrobnostmi, které znají jen přímí účastníci těchto událostí.

Mémoires (Paměti) Jeana Monneta jsou úctyhodné nejen svým rozsahem, ale i způsobem podání. Vše, co autor uvádí, je opřeno o ověřitelná nebo známá fakta, hodnocení jednotlivých událostí je doloženo stanovisky či dopisy významných politických osobností jak Francie (autor je totiž Francouz), tak i Evropy či ostatního světa. A vše, co Jean Monnet ve svých pamětech uvádí, je možné si ověřit v jiných pramenech.

Význam Monnetových pamětí jako pramene oceníme, uvědomíme-li si, že v jeho nejbližším okolí začínaly svou kariéru v evropském integračním procesu mnohé osobnosti, které jsme si zvykli vidět v popředí různých institucí a úřadů (např. W. Hallstein, E. Hirsch, M. Kohnstamm, R. Marjolin, R. Plevén, R. Schuman, P. Uri).

Při pozorném čtení knihy si uvědomíme, že autor si zřejmě byl vědom úskalí tohoto typu písemných sdělení, a proto – i když píše v první osobě – hovoří mnohem více o jiných, než o sobě. Už sám začátek pamětí, zabývající se tragickými událostmi června 1940, zvláště pokusem o britsko-francouzskou unii v okamžiku porážky Francie, působí na čtenáře velmi věrohodně. Přitom v tomto případě šlo o pokus zcela neúspěšný, z něhož bylo možné jen čerpat některá poučení, která byla s procesem evropské integrace spojena jen vzdáleně.

Jean Monnet, jenž se narodil 9. listopadu 1888 ve francouzském Cognacu, byl nepochybně muž velmi vzdělaný a schopný, byl jistě i ambiciózní. Zřejmě méně z hlediska osobní kariéry, asi netoužil stát se ministrem v poválečné Francii, i když by toho byl velmi pravděpodobně dosáhl. Zdá se, že mu šlo více „o věc“, tedy o proces evropské integrace, a snad proto je možné jeho výkladu věřit více, než jiným pamětem.

Neúspěšnému pokusu o britsko-francouzskou unii v červnu 1940, na němž se významně podílel, věnuje pozornost v úvodní kapitole zřejmě proto, aby ukázal na význam co nejtěsnějšího spojení dvou států, bez něhož není možné dosáhnout úspěchu. Podle jeho názoru nestačí bojovat bok po boku, ale jen pod společným velením (tj. za faktické vojenské integrace) lze dosáhnout úspěchu (viz s. 18).

Teprve po kapitole, věnované této problematice, se Jean Monnet věnuje období dospívání, zkušenostem z první světové války, hodnotí Společnost národů, zkoumá meziválečné

období evropské a samozřejmě především francouzské politiky, zastavuje se u období francozsko-britského spojení počátkem druhé světové války, informuje o své činnosti v USA na pomoc Francii a protihitlerovské koalici, jakož i o své činnosti v Alžírsku po roce 1943. Zde sehrál velmi důležitou úlohu při usmíření Girauda a de Gaulla a zasloužil se o vytvoření Francouzského výboru národního osvobození, jehož se stal hned v počátku jedním ze šesti členů. A tehdy asi přijal za svou myšlenku A. Saint-Exupéryho, že „*nejhezčím zaměstnáním je sjednocovat lidi*“ (s. 233).

Zde končí první část knihy, nazvaná Neúspěch síly. Druhou část nazval autor Doba unie a začíná ji výkladem o situaci Francie v roce 1945, kde svou pozornost soustřeďuje na její celkovou zaostalost ve srovnání s ostatním světem. Zkoumá dlouhodobé příčiny tohoto zaostávání a hledá cesty k jeho překonání. Podrobně zkoumá léta 1947–1949, kdy „se Evropa hledá“, jak z podnětu Marshallova plánu, tak i díky nerozhodnosti Velké Británie, jakou cestou se dát, a v neposlední řadě i s ohledem na zásadní změny v Německu.

Přitom Jean Monnet dochází k závěru, že Evropa, především její západní část, zaostává za USA, a vidí jedinou cestu obrody Evropy v její federalizaci (viz s. 322). Kriticky se dívá na různá federalistická hnutí, vyrůstající většinou z haagského kongresu v roce 1948, a ani ve vytvoření Rady Evropy nevidí krok správným směrem (viz s. 323). Domnívá se, že mezivládní a mezistátní dohody nic nevyřeší, ale že bude třeba se vzdát části suverenity a teprve potom federovat (viz s. 324). Zkušenosti z integrace amerického a britského okupačního pásma v Německu ho vedou k hledání cest k nejužší spolupráci mezi hlavními západoevropskými státy.

Teprve když se jeho pokusy získat pro takovou politiku britské vlády ukáží nereálné, začíná přemýšlet o francozsko-německé spolupráci. Oceňuje Adenauera jako obratného politika a především jako „*dobrého Němce a dobrého Evropana*“ (s. 337). Z měnicí se situace v Evropě dochází k závěru, že Německo už nehrozí stát se iniciátorem nové války, ale boj o ně by se mohl stát její příčinou. Hledá proto cestu, jak by se Německo mohlo naopak stát poutem evropské spolupráce (viz s. 342).

Uvědomíme-li si, že J. Monnet vystupoval s těmito názory v době, kde evropskou politiku vytvářely především dvě supervelmoci, které si do značné míry rozdělávaly kontinent, a vše se vyvíjelo v duchu studené války, vystoupí originalita jeho podnětů zvláště výrazně. Všude bylo možné najít slepé uličky bránící dalšímu vývoji a velká část veřejnosti pomalu přejímala názor, šířený tiskem, že „*válka je nevyhnutelná*“ (s. 343).

Jean Monnet odmítal některé snahy o jakousi neutralitu Evropy v konfliktu dvou supervelmocí, ale tvrdil, že „*nepřítomnost západoevropských zemí při velkých světových rozhodnutích je právě příčinou nerovnováhy*“. V tom se shodoval s de Gaullem, ale i s Edvardem Benešem nebo s Janem Masarykem. Proti sílící tendenci prosadit studenou válku do evropské politiky hledal Monnet léčbu šokem. Našel ji v myšlence francozsko-německého usmíření, opřené o společnou kontrolu výroby uhlí a oceli, jež byly v té době základem zbrojení.

Zřejmě jistá bezradnost francozských vlád, hledajících na přelomu čtyřicátých a padesátých let jakousi „třetí cestu“, vytvořila příznivou situaci, aby tehdejší ministr zahraničních věcí Robert Schuman přijal Monnetovu ideu a po schválení ve vládě vystoupil 9. května 1950 s iniciativou, jež ohromila velkou část evropské i světové veřejnosti. Francie zřejmě kriticky přehodnotila svou politiku vůči Německu po první světové válce, která vedla k okupaci Porúří, k německému pasivnímu odporu a k dalším komplikacím, a rozhodla se pro otevření cesty k francozsko-německé spolupráci na základě vytvoření společného Vysokého úřadu, jenž by kontroloval výrobu uhlí a oceli obou zemí.

Připomeňme si, že v prohlášení se uvádí: „*Solidarita ve výrobě, k níž se takto dospěje, bude mít za důsledek, že jakákoli válka mezi Francií a Německem bude nejen nemyslitelná, ale i prakticky nemožná.*“ Z velké části to byla slova, která formuloval Jean Monnet a jež francozská vláda přijala. Francozsko-německé usmíření mělo otevřít cestu ke spolupráci v oblasti uhlí a oceli i pro další evropské státy.

Jean Monnet nepochybně považoval za neúspěch, že se mu nepodařilo získat pro svůj návrh Velkou Británii a že se první kroky evropské integrace v Evropském společenství uhlí a oceli začaly realizovat bez ní, tedy jen mezi Francií, SRN, Itálií a třemi státy Beneluxu. Bylo celkem logické, že s Monnetem se od počátku počítalo jako s hlavou budoucího Vysokého úřadu, aby mohl dále rozvíjet své myšlenky evropské integrace a klást základy první nadnárodní instituce.

Už v jedné z prvních zpráv pro tisk, týkajících se programu Vysokého úřadu a myšlenky integrace jako takové, se z jeho iniciativy uvádělo: „*Vystoupení jednoho státu, který se zapojil do společenství, nebude možné bez souhlasu všech ostatních s tímto vystoupením a jeho podmínkami.*“ (S. 382.) Jednostranné rozhodnutí o odchodu z tvořícího se společenství tedy nepřicházelo vůbec v úvahu.

Musíme si uvědomit, že „Schumanův plán“ byl předložen veřejnosti počátkem padesátých let, tedy v období silícího vlivu politiky studené války v Evropě, a to v podstatě jako její alternativa, ne-li přímo oponentura. Musí nás napadnout otázka, zda by bylo možné ho předložit a prosadit i po vypuknutí války v Koreji (červenec 1950), jež podporovala politiku studené války a naznačovala dokonce možnost přeměny studené války v horkou.

Už tato změna celkového ovzduší světové politiky nebyla příliš příznivě nakloněna myšlenkou Evropského obranného společenství, kterou mnozí považují za pokračování snah o evropskou integraci. Byla sice předložena opět francouzskou vládou v říjnu 1950 jako „Plevenův plán“, ale tentokrát to nebyla jasná francouzská iniciativa. Šlo spíše o pokus zabránit plánům ještě méně přijatelným pro francouzskou a asi i evropskou veřejnost.

Z Monnetova výkladu je jasná rozporuplnost francouzského stanoviska. Na jedné straně vytvoření „jedné armády sjednocené Evropy“ mohlo být významným krokem k plné integraci pod „jednotnou evropskou politickou a vojenskou pravomocí“, což odpovídalo ideji integrace. Na druhé straně bylo jasné, že doba nebyla zřejmě zatím příhodná pro otevřené znovuvyzbrojení Německa (byť jen jeho západní části), jehož vojska byla teprve před několika málo lety poražena a vyhnána z území západoevropských kontinentálních zemí, jež předtím okupovala.

Jestliže SRN byla ochotna přijmout omezení své suverenity (ostatně zdaleka ji ještě neměla plnou), ostatní státy k tomu nejevily nejmenší ochotu. Zatímco plán Evropského obranného společenství se přes veškerou pomoc NATO a Spojených států nedařilo prosazovat, smlouva o Evropském společenství uhlí a oceli byla postupně členskými státy rafitkována a vstoupila v platnost (25. 7. 1952). Sídlem Vysokého úřadu se stal po delších rozbrojích Lucemburk.

Je pozoruhodné, že britská vláda poslala pozdrav k zahájení činnosti této organizace (viz s. 441), i když se nestala jejím členem. Odrážela se v tom rozporuplnost britské politiky, která se dlouhou dobu nemohla rozhodnout, má-li se jednoznačně stát evropskou mocností společně s dalšími, nebo dát přednost své izolovanosti na ostrovech, jež jí i za druhé světové války pomohla ubránit se. Jako další varianta přicházelo v úvahu opírat se především o Britské společenství národů a o special relationship s USA. Složitost postoje Velké Británie potvrzovalo i vytvoření zvláštního Joint Committee, jehož úkolem bylo hledat cesty k „přidružení“ Velké Británie k ESUO.

Uznání se Vysokému úřadu dostalo nejen ze strany vlády Jeho Veličenstva, ale brzy i od vládních míst USA a dalších zemí, a tak se tato mezinárodní a nadnárodní organizace postupně stala součástí mezinárodního práva, které dosud za své subjekty uznávalo jen suverénní a nezávislé státy. Nepochybně k tomu velmi přispělo i to, že právě Velká Británie a USA a po nich i další státy jmenovaly své diplomatické zástupce v hodnosti velvyslanců u ESUO.

Po ustavení ESUO začal pracovat nadnárodní Vysoký úřad pod Monnetovým vedením, byla vytvořena Rada ministrů členských států a sešlo se i shromáždění složené z poslanců národních parlamentů. Od prvních rozhodnutí a usnesení těchto orgánů se začala psát i historie nového odvětví práva, někde na pomezí národního a mezinárodního práva, jemuž dnes říkáme komunitární.

Od roku 1953 už nejde o francouzské či německé uhlí, ale začíná se hovořit o „evropském uhlí“ a podobně se postupně vytváří společný trh oceli. Vysoký úřad začíná organizovat přesun výroby ze zastaralých závodů do moderních, připravuje se nejen přeškolení, ale dokonce i přestěhování pracujících. Plány na evropskou integraci brzy věnují velkou pozornost i novému zdroji energie (atomové) a začíná se uvažovat o podobném společenství, jakým je ESUO pro uhlí a ocel, i pro atomovou energii. Vzniká tedy zárodek Euroatomu (viz s. 470).

Zatímco v hospodářské oblasti se rýsovaly možnosti rozšíření spolupráce i do dalších oborů, Evropské obranné společenství se dostávalo do konfliktů s parlamenty, především ve Francii a v Itálii. Je zajímavé, že se iniciátoři evropské integrace od své další práce nenechali ani v nejmenším odradit neúspěchy ve vojensko-politické oblasti a v podstatě přijímali Monnetovu zásadu: „*Porážky jsou jen ty, které přijímáme.*“ (S. 466.)

Jistá vize velkého evropského společného trhu, který by bylo možné v mnohém srovnávat s USA, SSSR, ČLR či Indií, byla ještě doplňována nadějí na zvýšení životní úrovně Evropanů, jež se do integračního procesu zapojili. Zároveň se však počítalo s tím, že se evropský společný trh stane významným pomocníkem v úsilí o zachování evropského míru. Nesmíme zapomínat, že v polovině padesátých let stále ještě visela nad Evropou hrozba nejen studené, ale možná i horké války.

Od začátku bylo zajímavé sledovat, jak idea evropské integrace nacházela ohlas v politických stranách jednotlivých zemí. Většinu z nich rozdělovala, protože proevropanská křídla se ustavila prakticky ve všech velkých politických stranách členských zemí i dalších evropských států, především Velké Británie, kde dále probíhal tvrdý politický boj o postoj k evropské integraci.

Monnetova zásada nepřijímat porážky se ukázala správná. Po odmítnutí Evropského obranného společenství francouzským parlamentem se brzy našla jiná cesta, jak vytvořit západoněmecké vojenské jednotky a zapojit je do NATO. A téměř ve stejné době začalo jednání v italské Messině o dalším kroku integrační politiky, jež by se týkal společného trhu a spolupráce v oblasti atomové energie. Sám Monnet byl přesvědčen o tom, že se další evropský pokrok uskuteční prostřednictvím mírového atomu a že společný trh bude přirozeně následovat až potom. A skutečně se ukázalo, že pokrok v oblasti přípravy Euroatomu výrazně ovlivnil další směry jednání.

Cílevědomé snaze o rozšíření evropské integrace nepochybně pomáhalo i to, že v evropské politice začala ve druhé polovině padesátých let pozitivně působit myšlenka mírového soužití, opírající se o uvolnění mezinárodního napětí, které přinesla ženevská schůzka čtyř velmocí na nejvyšší úrovni v červenci 1955. Je zajímavé, že i suezský konflikt v roce 1956, který ztížil zásobování Evropy ropou, se projevil jako pozitivní faktor podporující ideu integrace (viz s. 493–494). V této souvislosti Jean Monnet dokonce vypráví tehdejší vtípy, které navrhovaly „postavení sochy Násirovi jako evropskému federalistovi“, ale zároveň zdůrazňuje, že rozhodující vždy byla „nutnost“ udělat další krok k integraci (viz s. 495).

Římské smlouvy z 25. března 1957, ustavující Evropské hospodářské společenství a Euroatom, považuje Monnet za to, co „*bylo v daném okamžiku možné*“, a domnívá se, že se v nich odrážela „*moudrost doby, pro niž byly vypracovány*“ (s. 496). I když sám by si byl přál více, byl natolik realistou, aby si uvědomil, že na více, jak si např. přáli členové různých evropských a federalistických hnutí, zatím Evropa neměla.

Za velmi důležitou považoval Monnet i skutečnost, že se podařilo učinit další podstatný krok ke skutečnému francouzsko-německému usmíření. Byl přesvědčen o tom, že postupně budou Evropané stále častěji vystupovat vůči jiným kontinentům (včetně USA) jednotně, i když dosud byly „Evropany“ jen v oblasti kultury.

Velmi zajímavé je to, že Monnet po ratifikaci nových smluv a jejich vstupu v platnost už nepřijal žádnou funkci v integračních organizacích. Nelze vyloučit, že na to měly vliv změny ve Francii, kde se k moci dostal v roce 1958 generál de Gaulle, o němž bylo známo, že není ani v nejmenším přívržencem nadnárodních uskupení, ale naopak zastáncem nezá-

vislosti a velikosti Francie. Možná se Monnet obával konfliktů s generálovou vládou, nelze však vyloučit ani jiné motivy.

Nakonec stanul Jean Monnet v čele Akčního výboru pro Spojené státy evropské, kde v podstatě zůstal až do svého odchodu z politického života v roce 1975. Jeho odchod z Vysokého úřadu do této nové funkce neměl nikoho mýlit: „*Mé rozhodnutí nebylo výrazem sklíčenosti, ale začátkem jiné formy boje. I když jsem se rozhodl sám, nechtěl jsem vést bitvu osaměle.*“ (S. 476.)

Další vývoj ukázal, že k podobné aktivitě se v rámci zmíněného akčního výboru rozhodlo více zastánců evropské integrace. Činnost tohoto výboru brzy našla podporu mnoha politických sil jak v členských zemích evropské integrace, tak i v dalších evropských státech.

Dlouhodobým cílem se stalo vytvoření Spojených států evropských. Zvláštní přitom bylo, jak rychle se zapomínalo na neúspěch snah o Evropské obranné společenství, a naopak, jak všeobecné přání o úzkou spolupráci v oblasti atomové energie pomáhalo rozvíjet integrační proces, včetně společného trhu (viz s. 492).

Snahu Velké Británie čelit integračnímu procesu vytvořením Evropského sdružení volného obchodu považoval Monnet za překážku integračního procesu, ale věřil v dynamickou sílu EHS. Rovněž přetvoření Evropské organizace pro hospodářskou spolupráci (OEEC), a to po přijetí USA, na Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) považoval spíše za krok usilující o určitou kontrolu evropského integračního procesu.

V čele akčního výboru usiloval Monnet především o společné řešení problémů, nikoli však cestou mezivládního jednání, které je chápalo jako otázky národní, ale prosazováním nové metody společného chápání a řešení problémů, týkajících se všech. Deklarace výboru z 26. června 1962, kdy vrcholily rozpory mezi francouzskými „Evropany“ a de Gaullem, formulovala hlavní úkoly ve směru integrace následovně: „*Hospodářská a politická jednot Evropy, včetně Velké Británie, a vytvoření rovnoprávných partnerských vztahů mezi Evropou a USA umožní konsolidaci Západu, a tak vytvoří podmínky pro mír mezi Východem a Západem.*“ (S. 518.)

Hlavní pozornost v této době soustředil Jean Monnet na zapojení Velké Británie do integrace. Podle jeho názoru EHS bylo „*metodou, jak sjednotit lidi*“, zatímco ESVO „*bylo jen obchodním opatřením*“ (s. 527). Cílem institucí EHS bylo vytvořit společnou politiku, zatímco ESVO mělo odstraňovat překážky, aniž usilovalo o perspektivu společné akce. Monnet stále věřil, že se podaří dosáhnout členství Velké Británie v EHS přijetím jeho zásad, neboť jinak „*nebude už samo sebou a nikoho by nezajímalo*“ (s. 528).

Význam Velké Británie pro evropský integrační proces odůvodňoval zvláště jejím přínosem pro evropskou civilizaci (ať už šlo o respektování svobod či fungování demokratických institucí), ale i poněkud odlišným pohledem na nedávnou minulost, neboť nepoznala nacistickou okupaci jako většina Evropy a nemusela mnohé přehodnocovat. Věci však viděl ve správných proporcích, a tak kriticky hodnotil hledání linie britské politiky, která se těžce vyrovnávala se ztrátou impéria a do Evropy se obrátila až tehdy, když pochopila, že Evropa jde rychleji kupředu, zatímco její vazba na USA postupně slábla.

K britskému rozhodnutí podle Jeana Monneta velmi přispělo Kennedyho kolo, během jehož jednání se ukázalo, že USA už nepovažují special relationship s Velkou Británií za hlavní aspekt své politiky v Evropě. Podle všeobecně rozšířeného názoru nastávala doba nových forem spolupráce v Evropě v duchu integrace, které Kennedyho vláda podporovala (viz s. 534). Kennedy se netajil tím, že ve sjednocené Evropě by USA měly najít rovnoprávného a rovnocenného partnera při řešení hlavních otázek světové politiky (viz s. 548).

Kennedy si zřejmě vysoce cenil Monnetova přínosu, protože mu jako jednomu z prvních (společně s Johnem McCloyem a Georgem Meanym) udělil počátkem roku 1963 Prezidential Medal of Freedom. Tím chtěl ocenit dvacet let jeho práce pro evropskou integraci. Ve svém projevu Kennedy ocenil, jak Monnet budoval Evropu z kamenů, představujících hospodářské a politické zájmy, a spojoval je „*maltou rozumu*“ (viz s. 555). Sám Monnet se domníval, že Kennedyho následovníci nepřevzali

jeho velký ideál rovných vztahů dvou kontinentů a dali přednost snahám dát USA „osamocenou převahu“ (viz s. 556).

Sám Monnet byl přesvědčen o nutnosti těsné spolupráce sjednocující se Evropy s USA mj. i proto, že ji považoval za nezbytnou pro udržení „*mírového soužití Západu se SSSR, jež by v rámci Evropských společenství umožnilo urovnat evropské problémy, zvláště sjednocení Němců, dnes rozdělených*“ (s. 564). Znovu to dosvědčuje jeho eminentní zájem o politické otázky při vedení integračního procesu, který bývá často považován jen za fenomén ekonomický, nikoli politický.

Jean Monnet udržoval rozsáhlé styky s většinou politických představitelů západního světa, a proto viděl i poněkud hlouběji za pozadí některých rozhodnutí. Mj. upozorňuje na to, že de Gaullovo veto proti vstupu Velké Británie do EHS z ledna 1963 bylo ovlivněno i americko-britským jednáním na Bahamách koncem roku 1962 o raketách Polaris. Tento aspekt special relationship, vyřazující Francii z důležitých rozhodování, pobuřoval de Gaulla a byl jedním z důvodů jeho ostře kritického stanoviska k NATO, jež s výrazně projevilo v březnu 1966 (viz s. 537).

Jiný názor než de Gaulle měl Monnet na francouzsko-německé sblížení. To se mj. projevilo tím, že se pracovníci akčního výboru pod Monnetovým vedením aktivně podíleli na vypracování preambule bonnského Spolkového sněmu k francouzsko-německé smlouvě z 22. ledna 1963, vyjadřující určitou kritiku a zdůrazňující význam orientace SRN na USA a integraci proti postavení francouzsko-německého přátelství do čela zahraničněpolitické aktivity bonnské vlády (viz s. 551).

Především na příkladu vztahu Velké Británie k EHS ukazoval Monnet rozdíl mezi klasičtým mezinárodním jednáním, kdy si diplomaté vyměňují názory, aby nakonec dospěli k nějakému rozhodnutí či uzavřeli dohodu, a integračním procesem. Integrační proces vyžaduje nejprve zásadní rozhodnutí (např. o přistoupení k EHS) a pak teprve je možné projednat všechny modalities postupu (viz s. 532).

Na mnoha místech svých pamětí se Monnet zamýšlí nad metodami, jež by vedly k dohodě a ve svých důsledcích podporovaly politiku integrace. Na prvé místo staví nutnost „*přesvědčit lidi, aby spolu mluvili, neboť to je to hlavní, co je možné udělat pro mír*“. Zdaleka mu tedy nešlo jen o hospodářské dohody, ale na prvním místě viděl úkoly politické. Vycházet je vždy třeba z „*ducha rovnosti*“, aby žádný nehledal především výhody pro sebe na úkor druhých.

Podle jeho názoru je nutné „*opustit všechna privilegia suverenity a rozhodující zbraň veta*“. Je třeba hovořit „*o stejném předmětu*“ a „*snažit se najít zájem, který je společný*“, což nebývá vždy hlavní myšlenkou těch, kdož zasedají k jednacímu stolu. „*Zkušenost mě naučila,*“ píše Monnet, „*že dobrá vůle nestačí a že je třeba všem vnutit jistou morální sílu – sílu pravidel, jež vyznačují společné instituce nadřazené individuím a respektované státy. Instituce jsou udělány, aby sloužily ke sjednocení, kompletně sjednotily, co je podobné, a sblížily, co je dosud rozdílné. Evropané se rozhodli žít podle společných pravidel ve společenství, jež umožňuje jejich kulturní identitu a jejich stejnorodý rozvoj.*“ (S. 558–559.)

Vysoce ocenil, že Evropské společenství hovořilo na helsinské konferenci jedním hlasem a aktivně pomáhalo hledat v té době východiska ze složitých otázek. Potěšilo ho vytvoření Evropské rady jako nejvyššího orgánu prakticky bez aparátu, umožňujícího pravidelné porady nejvyšších představitelů členských států Společenství.

Obsáhlé Monnetovy Mémoires přinášejí řadu nových pohledů a upřesnění na integrační proces v Evropě a pomáhají všem jej přesněji pochopit. Dílo je však cenné a pozoruhodné i tím, jak je zpracované, jak nejen vede čtenáře k pochopení složitých soudobých problémů, ale také jak ho zatahuje do nového způsobu myšlení a získává ho pro myšlenku sjednocení Evropy.